YARATILIŞ MİTOLOJİLERİ

Altı Medeniyet Altı Yaratılış Hikâyesi

Gönül Yonar

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1093
KÜLTÜR SERİSİ: 612

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-605-155-208-8

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71- Faks: (0212) 251 00 12
Ankara irtibat bürosu:
Yüksel Caddesi 32/4 Kızılay - Ankara
Tel: (0312) 431 96 49
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz
Dizgi-Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Yeditepe Ofset
Baskı: Yaylacık Matbaası (0212) 612 58 60
Maltepe Mah. Litros yolu Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-Zeytinburnu
Cilt: Yedigün Mücellithanesi
İstanbul-Ocak 2015

Gönül Yonar; İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Gazetecilik okudu. Osmanlı Gazeteciliği üzerine tez hazırladı. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü'nde lisansüstü çalışmalarına devam etmektedir. *Yediiklim* dergisinde başladığı yazı hayatını *Hece Edebiyat, Kafdağı, edebistan.com* ve *Star Kitap*'ta sürdürmektedir. Yazarın fantastik edebiyat ile ilgili inceleme ve araştırmalarını derlediği *Türk Edebiyatında Fantastiğin Kökenleri* adlı eseri Ötüken Neşriyat tarafından 2011 yılında yayımlandı.

İçindekiler

Giriş

Yaratılışın Abc'si 21
O Büyülü Başlangıç: Evrenin Hikâyesi 32
İlk Madde ve Ex Nihilo 37

I. Bölüm
Mezopotamya'nın Sırrı

Sümer- Asur- Babil 45
Asur-Banipal'in Bıraktıkları 48
Tabletlerdeki Efsaneler 49
Enuma Eliş 'Yükseklerdeyken' 50
Din-Astronomi Denklemi 56
İlk 'Ol!' Emri 58
Kadının Yaratılışı 60
İnsanlığın Yokoluş Hikâyesi: Tufan 61

II. Bölüm
Eski Ahit'in Gizledikleri

İbrani Yaratılış Öyküleri 67
İbrani Kaynaklarına Dair 68
Kutsal Kitaplardaki Hikâyelerin Gerçekliği Meselesi 70
Tekvin'e Göre İlk Yaratılış 72
Adventistler'de Yaratılış 75
Rabbinik Kaynaklara Göre Yaratılış 77
İnsanın Yaratılışı 86
Kadının Yaratılışı 91
Tufan Hadisesi 95

III. Bölüm
Gizemli Türk Türeyişleri

Orta Asya Yaratılış Hikâyeleri 101
Efsanelerdeki Varyant Zenginliği 104
Yaratılış Hikâyeleri 106
Üç Türeyiş Nesnesi 111
Altay Yaratılış Efsanesi 123
Uygur Türeyiş Efsanesi 135
Yakut Yaratılış Efsanesi 138
Göktürk Türeyiş Efsanesi 140
Oğuz Türeyiş Efsanesi 141
İnsanın Yaratılışı 145
Kadının Yaratılışı 146
Tufan Olayı 150

IV. Bölüm
Son Mesajda Yaratılış

İslam Medeniyeti'nde Yaratılış Hikâyeleri 155
Anlatılardaki Kaynak Çeşitliliğinin Sebepleri 156
Yaratılış Hikâyelerine Dair 160
Kur'an-ı Kerim'de Yaratılış 163
Ana Kaynakların Dışında Yaratılış Bahsi 168
Hadislerde Yaratılış 173
İnsanın Yaratılışı 185
Kadının Yaratılışı 191
Tufan Hadisesi 193

V. Bölüm
Ateşle Gelen Yaratılış

İran Yaratılış Efsaneleri 199
İran'ın Dini Kaynakları Üzerine 202
İran Dinlerinde Tanrılar ve İnanışlar 203
İran'a Rengini Veren Din: Zerdüştlük 209
Bir İran Peygamberi: Zerdüşt 212
Zerdüşt Öğretisinde Yaratılış 220
Bundehişn'de Yaratılış 225
Mecusiler'de Yaratılış 233
Geyumersiyye'de Yaratılış 235
Zerdüştiyye'ye Göre Yaratılış 236
İnsanın Yaratılışı 237
Tufan 243

VI. Bölüm
Taşa Kazınan İnanç

Mısır Yaratılış Hikâyeleri 249
Mısırlılar'ın Kökenleri Üzerine 250
Mısır'ın Dini Kaynakları 255
Mısır'ın Tanrıları 261
Ra'nın Gözü ve Illuminati 264
Mısır'ın Tek Tanrılı Dönemleri ve Hz. Musa (as) 278
Yaratılışın İlk Emri: 'Işık Olsun!' 282
İnsanın Yaratılışı 292
Adem'den Önce İlk İnsan: Atum 292
Kadının Yaratılışı 297
Mısır ve Tufan 298
Öte Dünya Algısı Ve Mumyalama 301
Ek: Mitlerdeki Benzerlikler 305
Kaynakça 317

Mehmet Şişman Beyefendi'ye...

'Başlangıçta…'
Yaratılışla ilgili birçok hikâye böyle başlar.
Farklı coğrafyalarda ve tarihin her köşesinde bu sözcüğün yaydığı
hikâyelere şahit oluruz. Hikâyeler çeşitlidir.
Mitolojilere yaptığımız yolculukta
bizi bekleyen 'ilk'ler aslında insanlığımızın kökenlerine uzanma,
onunla temas etme hayalinden ve merakından başka bir şey değildir.
Böyle bir merak ve istek bizi birçok medeniyetin dini,
kültürel ve sosyal dinamikleriyle yüz yüze getirir.
Bir tünelin ucunda görmeyi arzuladığımız ışığın,
bizi milyonlarca ışığın bir tek prizmanın
kristallerine vuran ışık huzmesi ile karşıladığını görürüz.
Her neden bir başka nedeni tetiklemiş
ve prizma sonsuz yansımalarla insanlık tablosunu aydınlatmıştır.
Hepi topu hepsi budur.
Bu hengâme, bu telaş bu merak tek bir soruyu çıkarmıştır ortaya:
'Ben kimim? 'Ben' denen şey nedir?'

Kitap Hakkında

'Hayatımız boyunca kaç kitap bizi Ana Kitab'a ulaştırır farkında olmayız,' der bir Doğulu bilge. Haklıdır, zira hayatını bilinmeyen, görülmeyen ve bir türlü ispatlanamayan bir başka gerçeklik için nizama sokan insanların coğrafyasında elbette kitaplar yalnızca okunmak ve raflarda yerini almak için değildir.

Ama bazı kitaplar vardır ki, sayfalarını araladığınızda, sizi bekleyen şey ile ürperirsiniz. Karşılaştığınız şey ilk yaratılışın o harikulade izleridir. Bu izler size; varlık sebebinizin, mekan algınızın, aidiyetlerinizin, kutsallarınızın, inkarlarınızın, kabullerinizin ve redlerinizin nereden geldiğini anlatır. Bununla kalmaz, yeryüzündeki cinslerinizin de benzer köklere sahip olduğunu hikâye eder. İşte o zaman anlarsınız ki Tek bir Kaynak insanlığın ortak mirası dediğimiz o karmaşık yapıyı inşa etmiştir. Bu inşada özne her zaman insandır, cinsinizdir sizsinizdir.

Bu çalışma, böyle karmaşık bir düzende insanlığın ortak mirasına Doğu medeniyetlerinin yaptığı katkıyı altı[1] medeniyet özelinde bir yekün olarak ortaya koymayı hedefliyor. Satır satır

[1] Altı sayısı, Osmanlı alfabesinin 29. harfi olan 'vav'ın ebced sayı değeridir. Elementlerin mevsimlerin ve yönlerin dörtlü özelliğinden dolayı 'dört' sayısı dünya alemini sembolize ederken, 'beş' sayısı, insanın, bu alemin merkezinde olduğunu ifade eder. 'Altı' ise (5+1) olarak, insanın gökle yer arasında bağlaç olması sebebiyle, ona bir de aşkın boyutunu ilave ederek bütün varlığını tamamlar.

dokunan şey, varoluşumuzun, adını sanını yerini yurdunu bilmediğimiz insanlarla nasıl ortak bir kaderden gelip ve yine nasıl ortak bir kadere doğru yol almaklığımızın hikâyesinin ruhunu yakalamaktır.

Bu yönü ile salt bir tarihsel mitolojik birikimi kayıt altına alma amacını gütmüyoruz. İnsanlığın yeryüzündeki ilk adımlarından bu yana hissettiği aidiyet duygusunu didikleyip anlamaya çalışırken, Türklerin gökyüzünden inen kutsal ışık ile varoluşunu kutlayıp cesaretle bozkırlarda at kişnetmesine, Sümerlerin Ea'nın insanlığa verdiği ikinci fırsatı unutup Asurlarla yeniden başladıkları hiç bitmeyen kavga gürültülerine, Babil'in sayısız sürgünlerinde bileği kelepçeli peygamberlerine, İbrani hahamlarının kadim sırların izlerini sürüşlerine, kutsal sandığın emanetlerini koruyuşlarına ve İslam coğrafyasını kendi boyası ile renklendirmiş tasavvuf birikimiyle müşahede sınırlarında dolaşan âlim-mutasavvıfların olağanüstülüklerle perdelenişine şahitlik etmek istiyoruz.

İnsanın ilk'lere olan merakından hareketle medeniyetlerin yaratılış öykülerini kaleme aldık. Mitoloji kitaplarını, ana dini kaynakları, tali dini yorumları, gayriresmi okuma çalışmalarını merakla bir araya getirdik.

Peki amaç ne idi? Bu çalışmanın amacı, kitabın sonunda vardığımız sonuçtur. İnsanlık tek bir kaynaktan dini, kültürel kodlarını oluştururken tarihsel kesintilerle birbirine zıt düşmüş ve hatta bu uğurda kan akıtmıştır. 'Birini öldüren bütün bir insanlığı öldürmüş gibidir,' düsturunun bize hatırlattığı şey, insanlığın ortak noktalarının kökenlerine inmek olmuştur. Hepimiz bir Habil, bir Kabil bir Adem ve bir Havva'yız. Ötesi bize büyük gibi görünen ama aslında ana eksenin etrafında dönüp duran küçük halkalardan teşekkül etmiş ortak yaratılış ve hayat tecrübesi hikâyelerdir. Bu ortak tablo en iyi köken mitlerinde kendini göstermektedir.

Kitapta medeniyetlerin yaratılış hikâyeleri, mevcut bilimsel sınıflamalar kapsamında ele alınmamış, anlatılar o medeniyetin mitolojik-teolojik, arkeolojik ve kozmogonik birikiminin bir toplamı olarak sunulmuştur. Mevzu ayrıca; 'mitolojik açıdan yara-

tılış', 'arkeolojik veriler ışığında yaratılış', 'teoloji ve yaratılış öyküleri', gibi başlıklarla ayrı ve sınıflandırılmış çalışmalar halinde tasnif edilebilir. Biz bu tasnifi bu çalışma için gerekli görmeyerek bütün bir insanlık birikimini tek bir noktaya 'yaratılış'a vurgu yaparak ele almak istedik. Kitabın adındaki 'medeniyet' vurgusu bu bütünlüklü bakış açısının bir tezahürüdür.

Mitolojik verileri, tarihsel kaynaklara nazaran daha zengin, yaygın ve ulaşılabilir olan medeniyetler ile (Mezopotamya, Türk) bir kitabı olan, semavi kaynağına ulaşılabilirliği mümkün medeniyetlerin (Yahudi, Müslüman) kozmogonik ve antropogonik yaratılış anlatılarının bir arada bulunması bazı yanılgı ya da yargılara sebep olabilir. Şöyle ki; artık mitsel verilerle varlığı devam eden yaratılış hikâyeleri ile, semavi dinin kaynağından alıntılanan yaratılış hikâyeleri aynı kategoride değerlendiriliyormuş gibi algılanabilir. Bu düşüncenin varabileceği yanlış değerlendirmelere meydan vermemek adına, şu hususun altını çizmek gerekir: Medeniyetler, günümüze yakınlıkları oranında kaynak çeşitliliğine sahiptirler. Mezopotamya'nın çok kültürlü, çok dinli ve çok katmanlı tarihsel birikimi ile, Tevrat ve rabbinik kaynaklardan müteşekkil bir İbrani tarihi ya da bol malzemeli hadis külliyatı ve apaçık elimizde olan Kur'an-ı Kerim ile İslam medeniyeti, uzandıkları kaynaklarla kendi bütünlükleri çerçevesinde mevzuya kaynak sunmuşlardır. Fakat özel olarak kaynak tasnifli çalışmalar da mümkündür. Nitekim bu konuda hususi çalışmalar yapılmış, özellikle Kur'an-ı Kerim'deki kıssaların toplandığı çalışmalar ilim dünyasına kazandırılmıştır. Biz burada, medeniyetlerin dini, dindışı, sahih, gayrisahih, kitabî, mitsel, yazılı, sözlü bütün birikimini kozmogonik ve antropogonik yaratılışla ilgili olarak ortaya koymak istedik.

İlahi dinlerin, çıkışları itibariyle tek tanrılı oluşlarının zamanla değişime uğradığı bir gerçektir. Bu değişim esnasında, ona kaynaklık eden kitap/mushaf/sahife gibi verilerin zaman zaman mitolojik lisan kullandığına ve bunun günümüze kadar geldiğine şahit olmaktayız. Bunun ana sebeplerinden birisi dejenerasyon-

dur. Bunun en canlı örneklerini Eski Ahit ve Yeni Ahit'de görmekteyiz. Çünkü Eski Ahit ve Yeni Ahit, bol miktarda mitolojik malzeme içermektedir.[2] Bunu İbrani mitlerini işlerken göreceğiz. Bir diğer sebep ise, insanların somutlaştırma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu ikinci grupta dindeki yahut kutsal kitaptaki dejenerasyon söz konusu değildir. Kur'an-ı Kerim, insan elinin değmediğinin açık delilini bizzat kendi ayetlerinde tasdik eder. Ancak Kur'an'ın bütünlüklü sahihliğine rağmen, İslam'ın kültürel boyutunda yani halk dini formunda mitolojik unsurlar, özellikle hadis külliyatının içine bol miktarda girmiştir. Bunun yanında İslam'ın tasavvufi yorumlarındaki öğretilerde de yaratılışla ilgili Kur'an-ı Kerim'in bildirmediği, işaret etmediği, mevzu olarak konumlandırmadığı yüzlerce bilgi ve detay mevcuttur. Sebebi ne olursa olsun, kutsal kitapların tali kaynaklarla söylence edebiyatıyla ya da sözlü kaynaklarla mitolojiye yakınlaştırıldığını görüyoruz. Bu ise doğrudan ya da dolaylı olarak kutsal kitapların mitolojik malzeme ile dolmasına yol açmıştır. Konuyu incelerken iç içe geçmiş girift din-mitoloji malzeme yığını ile karşılaştığımızda bir teolog gibi sahih-gayri sahih ayrımına gitmeksizin çalışmayı ilerletmek istedik.

Mitoloji ile ilgili Türkiye kaynakçasının oldukça kısır olduğunu söylemek gerekir. Bu konuda son zamanlarda mitolojinin bir malzeme olarak kullanıldığı fantastik kurgusal ürünler dışında kayda değer bir yekün maalesef yoktur. Türkçede antik dünyanın mitosları ile ilgili eserin çoğu Grek mitolojisine aittir. Bunlar içinde Azra Erhat'ın Mitoloji Sözlüğü, E. Hamilton'un Mitologya'sı ve Nurullah Ataç'ın Klasik Mitoloji'si dışında geri kalan bütün çalışmalar ya spesifik (Bahaeddin Ögel'in Türk Mitolojisi gibi) çalışmalardır ya da yabancı düşünürlerin kaynaklarıdır. Bu birikimin önemli bir açığını kapatan Mircea Elaide, *Mitlerin Özellikleri*, *Kutsal Ve Dındışı*, *İmgeler Simgeler*, *Şamanizm* ve *Dinler Tarihi* eserleriyle büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

---

[2] Ali Rafet Özkan, Din-Mitoloji İlişkisi, *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı: 6, Yıl: 11, İstanbul, 2002, s. 20.

Onun doldurduğu boşluk tarihsel mitolojinin kutsal ile temasındaki geniş bakış açısında gizlidir. J. Campbell'in ise taraflı bakış açısına rağmen, *Batı Mitolojisi, Doğu Mitolojisi, Yaratıcı Mitoloji, İlkel Mitoloji* eserleriyle bu konuda eksiksiz bir seri tamamladığı söylenebilir. F. G. Bratton ve S. Hook'un da Ortadoğu mitolojisi ile ilgili alanda kayda değer bir yer edindiğini görmekteyiz. Bunun dışındaki yerli-yabancı eserler, konunun bir parçası ile hususi eserlerde yer almış ve spesifik çalışmalar olarak ortaya çıkmamışlardır.

Medeniyetler elbette bu çalışmada ele alınanlarla sınırlı değildir. Hitit, Yunan, İnka, Hint medeniyetleri ve onlara ait yaratılış mitleri ikinci bir çalışma olarak sırasını beklemektedir. Özellikle Hint birikimi büyük bir yekûn tutmaktadır. Bütün medeniyetlerin birbirine eklemlenen insanlık tecrübeleri, yaratılış mitlerinde de şaşılacak derecede bütünlük arzetmekte ve bu medeniyetler de bu bütünlüğü tamamlamaktadır.

Yaratılış mitlerinin çerçevesinin çizildiği girişte, kapsam genişletilmeden kozmogonik ve antropogonik mitlerin kutsal ile olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde, insanlığın ilk tarih izlerinin keşfedildiği büyülü Mezopotamya topraklarındaki yaratılış ele alınmıştır. Mezopotamya'nın dokusundaki Asur ve Babil zenginliği Sümer'e eklenirken ilk evren-ilk insan yaratılışı üzerinden bu zenginlik aktarılmaya çalışılmıştır. İkinci bölüm, rabbinik metinlerin çokluğu ile dikkat çeken Yahudi birikimini ele almaktadır. İbrani metinlerinin yaratılış konusunda Tevrat merkezli metinleri ile rabbinik metinler arasında görülen fark, dini ve kültürel zenginliği en güzel anlatan metinlerdir. Üçüncü bölümde Orta Asya'nın cesur halkı Türk boylarının yaratılış konusundaki söylence birikimi ele alınmıştır. Kahramanlık destanlarında büyük bir birikime sahip olan Orta Asya Türklerinin yaratılış ve türeyiş efsanelerinde de geri kalmadığını görmek mümkün. Dördüncü bölümde, insanlığın muhatabı son din İslam'ın yayıldığı coğrafyalar olarak nitelendirdiğimiz İslam medeniyeti'nin yaratılış konusundaki söylence birikimi ortaya konmuştur. Beşinci bölüm,

yoğun Hint etkisinin görüldüğü İran yaratılış mitlerine ayrılmıştır. Altıncı bölümde kayıp efsanevi kita Atlantis ve Mu medeniyetlerinin yoğun tesirini taşıyan Mısır yaratılış efsaneleri ele alınmıştır. Son bölümde ise ele aldığımız medeniyetlerin mitolojilerinde yaratılış kapsamında görülen benzerlikler belirtilmiştir.

Her bölümün sonuna tufan hadisesini alışımızın sebebi 'tufanın yaratılmışlara verilmiş ikinci yaşam şansı' olarak görülmesidir. İnsanlığın yok oluşundan sonra verilen bu ikinici varoluş fırsatı sebebiyle ele aldığımız medeniyetlerdeki ilk evren ve ilk insan yaratılışlarının sonuna tufanı da ekledik.

Tufan hadisesinin ortaya çıkışı konusunda iki görüş vardır. Birincisi, Tufan'ın 4. jeolojik zamanın sonlarındaki dünyanın hemen hemen tamamını su bastığı, buzulların eriyip, devamlı yağışların olduğu, ırmakların coştuğu dönemde yaşandığını iddia etmektedir. İkinci görüş, bu destanın Sümerler zama- nında ortaya çıktığını savunmaktadır. Sümerlerin çivi yazılı metinlerde keşfedilmesinden sonra bilim adamlarının Kitab-ı Mukaddes'te geçen bu anlatıya daha fazla dikkat kesildikleri bilinmektedir. Bütün bunlar Tufan hadisesinin yaratılışın bir ardılı olarak görülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu fikirlerin ikisinin de doğru olması muhtemeldir. Yani bu destanların çok eski dönemlerde ortaya çıkıp daha gelişmiş halde yazıya geçmiş olması mümkündür. Çünkü vakanın genel teması, insanların yaratıcıya karşı sınırı aşmalarından dolayı tanrının/tanrıların gazabına maruz kalmasından ibarettir.

Uzun teşekkür listesinde yine elbette kitap ve fikirleriyle hocalarım var. Onlara hep ihtiyacım oldu. Gerek yüzlerini görmeden çoklu sosyal ortamlarda tanış olduğum, gerekse yıllardır bana emek veren ve şu anda hayatta olan ya da olmayan alanının duayenlerine, başucu kitaplarım dışında bana verdikleri manevi destek için saygıdeğer üniversite hocalarıma minnet borçluyum. Bu çalışma sayesinde İbrani kültürü üzerine çalışan çok değerli araştırmacılar ile tanışma fırsatım oldu. Sibirya'nın içlerinde 'bir şaman töreni'nde bıraktığım Eliade, bu kitapta da ellerini

bana uzattı. Onun ruhunun kuşatıcı sihrini yakinen yaşadığımı söylesem abartmış olmayacağım. Graves ise, Yahudi Rabbinik metinlerin zenginliğinde başdöndürücü bir serüvene çıkardı. Bu çalışmada yerli ilim adamlarımızın bilgilerini yabancı düşünürlerin bakış açılarıyla harmanlamak tam bir insanlık harmonisi oluşturdu. Bu harmoniye uyacak en isabetli konu şüphesiz ki ilk evren ve ilk insan yaratılışı idi.

Birinci kitapta yaptığımız, muhayyilenin harikulade şölenini, bu çalışmada ilk yaratılış serüvenleri ile bütün bir kainata yaydık. İnsanlığın ortak hallerindeki o ilk 'ilkel' hali gözler önüne sererken suyun, toprağın, gök ve yerin titreyişlerini o ilk andaki heyecanı ile sizlere sunuyoruz…

Serüven şimdi başlasın…

Medeniyetler ve yaratılış öyküleri…

İnsanlığın muazzam birikiminin ilk sahneleri…

Yer, su ve gök…

Ve insan…

Gönül Yonar
Çengelköy 2015

Giriş

Yaratılışın Abc'si

'Yaratılış, fiziğe göre mantıksızlık olabilir,
ama metafiziğe göre değildir.'

"Mitoloji deyince aklımıza Yunan mitolojisi gelir," der Azra Erhat. Devamla bu anlayış hatalıdır diye ekler. "Aslında bir Akdeniz çevresi efsaneler topluluğu vardır, onu Yunanistan ve Roma'ya maletmemiz bu efsanelerin Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemiyle Yunanca ve Latince yazılmış olmasından ileri gelir. Oysa bu efsanelerin çıkış yeri ne Yunan'dır ne İtalya'dır. Anadolu'dur, Girit'dir, Mezopotamya'dır, Fenike'dir Mısır'dır ya da bütün bu yerlerdeki sözlü geleneklerin karışımından meydana gelmiş bir bütündür."[1] Bu kitapta okuyacağınız hikâyelerin tamamının mekânı Doğu olmasına rağmen, etkileşimlerle bütün bir insanlığın ortak malı haline gelmiştir.

Çağdaş fizik ve astronomi bilimi evrenin sıfır hacme sahip bir noktasının bilinmeyen bir sebepten ötürü patlamasıyla ortaya çıktığı düşüncesinde hemfikirdir. Fakat bu patlamadan önce ne vardı sorusuna modern bilim cevap veremiyor. Modern bilime göre, 'önce'yi yaratan varlığın hem maddeyi hem de zamanı yaratmış olması olasıdır. Hiçbir hacmi olmayan yani hiçbir yer kaplamayan ve yoğunluğu sonsuz olan bir nokta, aslında yok anlamına gelmektedir. Bu da evrenin yoktan varedildiği hakkındaki

[1] Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, Ankara, 1972, s. 8.

dinsel yaklaşımları hatırlatmaktadır. Peki bu 'yok' gerçekten hiçbir anlamı olmayan şey midir? Yoksa ekmek gibi su gibi hayati olan bir nokta mıdır? Yok nedir? Yok, kocaman bir *Hiç* midir?

Enteresan olan bir şey var. Fizik bilimi, evrenin yapısı ve karakteri hakkında kesin bir sonuca varamamasına rağmen, metafizik batıni bilgilerde ve onun simgeye dönüşmüş şekli olan mitolojilerde mesele çözülmüş gibidir. Mitolojiler, kutsal kitaplar ve tali dini kaynaklar 'Yok'un ne olduğu yönünde sağlam fikirler ile günümüzdeki bilimsel verilerle şaşırtıcı bir şekilde uyum içindedirler. Bilimin alacağı çok yol olmasına ve halihazırda bilim kutsalı dışlamasına rağmen bizzat verileri ve öngörüleriyle, 'bilim dışı' kaynaklarla mesela eskatolojiyi (kıyamet-son buluş teorileri) oluşturan ilkeler ile uyum içindedir.

Evrenin varoluşundan bugüne dek milyarlarca yıl geçmiş olması ve bugün evrenin başlangıcı hakkında elimizde en küçük bir arkeolojik iz bulunmaması tüm düşünür, araştırmacı ve bilginleri bu noktada durdurmaktadır. Bilim adamlarının daha çok matematik düzen hakkında yaptıkları açıklamalar, ortaya koydukları teoriler astronomiye epey mesafe aldırmıştır. Fakat bilimin henüz ulaşamadığı noktalar hakkında, mekanik-dinamik fizik ve astrofizik oluşumların neticesi olan evrenin, insanlığa kapalı duran hikâyesini bizler ancak kutsal metinlerde ve onların kaynaklık ettiği mitsel bilgilerde bulabiliyoruz.

Yaratılış mitleri, medeniyetleri yüzyıllar öncesinden, yüzyıllar sonrasını inişli çıkışlı bir kader çizgisi üzerinde taşıyan tılsımlar gibidir. Yüzyılların sessiz tanıkları olan toprak altı kalıntıları, o medeniyetin bütün gizemli sırlarını fısıldarken, bize yaratılışın o ilk nefesinin de haberini verir. Arkeolojik kazıların ortaya çıkardığı tabletlerde birbirini yaratan birçok tanrı ve nesneden bahsedilir. Bu

efsanelerde, piramide benzer bir düzenle yaratılış gerçekleşmiş ve halkalar gittikçe genişlemiştir.

Mit ile kutsalı mükemmel bir denge ile tanımlayan ünlü dinler tarihi uzmanı Mircea Elaide mitolojik anlatılar içindeki kozmogonik mitlerin yeri için şunları söyler:

> *'Genel olarak bütün mitlerin, herhangi bir şeyin nasıl varolduğunu anlattığı söylenebilir. Dünya, insan, herhangi bir hayvan türü, toplumsal kurum vb. Ama dünyanın yaratılışı herşeyden önce geldiği için, kozmogoninin özel bir saygılığı vardır.'*

Bu saygınlık içinde dünyanın ilk günlerini anlatan, dünyanın bugünkü durumuna dönüşmeden önce neler olup bittiğini anlatan bir mit her zaman vardır. Bu da bize bir asal tarih bulunduğunu gösterir ve bu tarihin bir başlangıcı vardır. Kozmogoni miti ise tam anlamıyla dünyayı bize cücüğümsü, tohumumsu bir ilk durumda sunan mittir. Dünyanın yaratılışından ya da belirmesinden sonra ortaya çıkan bitkilerin, hayvanların, insanın köken mitleri veya ölümün, evliliğin, ailenin kökeni, mitler dizisi içinde hep örtüktür.

Mitleri incelerken insanın kökenine, ilgili olduğu alanlara, üretimlerine ve yaşamın devamı, medeniyetin inşası için gerekli olan dinamiklerin kökenine bakmaya çalışırız. Bu bakışın en temel amacı insanı anlama ve anlamlandırmadır. İnsanın kökeni ile ilgili her şeyin anlatıldığı bu öyküler kutsal bir varoluş ile insanı ayrıcalıklı kılar. Bu ayrıcalık, varlığı anlamlandırma telaşıdır ve ciddi bir farkındalığı da beraberinde getirir.

Heidegger, Batılı filozof için kurtuluş yolunun, yeniden Sokrates öncesi düşünceye bağlanmak olduğunu düşünürken bunun, varlığı anlamlandırmada ne kadar önemli bir unsur olduğunun farkındaydı. Bütün varlığımıza yeni-

den sahip olmayı ve yeni bir kültür inşa etmeyi düşünüyorsak, geleneksel varlık biliminin (ontoloji) kaynaklarına dönmek zorundayız.[2] Bu sonuç, aslında çıkılacak yolun ne denli meşakkatli olduğunu da gösteriyor.

Peki bu kaynaklara dönerken, onların salt çıplak halleri gözlerimizi kamaştırmayacak mı? Ya da o katıksız, perdesiz, ilkel yalınlığın göz kamaştırıcı ışığı, herşeyi bir 'gösteri'ye dönüştüren biz 'papalaggi'ler[3] için bir görme sorunu oluşturmayacak mı? Bu durumda bakar-kör olmak deyimi için biz modernlerden daha iyi özne bulunamaz. *"Eğer imgeler aynı zamanda aşkın olana bir açılma olmasalardı, sonumuz, herhangi bir kültür içerisinde boğulmak olurdu,"* diyor Tcou.[4] O halde, bu göz kamaştırıcı ışığın bir koruyucu lensi olduğu düşünülebilir: İmgeler. Biz *papalaggiler* ancak bu lensler yardımı ile hakikatin o ilk çıplak haline bakabiliriz. Peki baktığımızı, gördüğümüzü okuduğumuzu anlayabilir miyiz? Gözlerimizin lensi kalbimiz için de işe yarar mı? Biraz zor ama imkânsız değil...

İşimiz sadece imgelemlerin peşinden gitmek olsaydı, kolaylıkla varlık bilimin veçhelerinden kendi aynamıza bakabilirdik. Fakat işimiz hiç de öyle kolay görünmüyor. Çünkü bugün mitolojinin sanat alanında kullanımlarına baktığımızda sığ ve bağlamından kopartılmış bir yapı ile karşılaşırız. Seküler dünyada sanat ve kültür adına sergilenen parçalar, mitosların içinde bulundukları bağlamdan kopartılarak seküler bir anlatımla tüketilmekten ibarettir. Bu popüler eğilim sanat ya da kültür adına bir yeniliğe imza atmaksızın, mitoslarının ruhunun iğfal edildikleri girişimler olarak kalacaktır.

---

[2] Constantin Tacou, *Din ve Fenomenoloji: Mircea Eliade'nin Eserlerine Toplu Bakış*, (çev. H. Köser), İz Yay., İstanbul, 2000.

[3] Eric Scheurmann, *Göğü Delen Adam*, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2013.

[4] Tacou, *a.g.e.*, s. 34.

Mitosların kendini koruma gizleri, onların mitolojilerde edindikleri yer ile ilgilidir. Günümüzde ise mitoslar yalnızca kodlanmış kopyalar olarak fantazya yazarlarını tatmin edici durumuna indirgenmişlerdir.

Mitolojinin dini bir boyutu olduğu gerçeğini bize en iyi yaratılış mitleri anlatır. En çıplak mitler, köken (orijin/yaratılış) mitleridir. Nereden gelmişliğimizin kodlarını bu uzun -ve aslında aynı zamanda kısa- yolculuğun sembollerini içinde taşır.

Eliade'ın "ilahi öykü" dediği şeydir mit. Demekki mit bir 'yaratılış'ın öyküsüdür. Mit, gerçek şeylerin nasıl varolduğunu -akla yatkın olmayan usulde de olsa- anlattığı için hakiki ve hakikate dönük bir hikâyedir. Mitler dünyanın insanın ve yaşamın, olağanüstü bir kökeni ve tarihi olduğunu, bu tarihin anlamlı, değerli ve ibret alınacak olaylarla dolu olduğunu ortaya çıkarır. Bu yönü ile mitler bize en az dinler kadar lazımdır. Mitler olmasaydı neyin eksik kalacağı konusunda cesaretle kültürler ve dinler diye cevap verebiliriz.

Bu düşünceyi gerekçelendirmek için mitlerin yapısına bakmak yeterlidir. Şöyle ki, mitosların yapısında görülen üç temel özellik, bizim onları rahatlıkla 'kutsal' sözcüğünün içinde mütalaa edebileceğimizin ipuçlarını verir. Bunlardan birincisi; mitosların kutsalı, metafizik alemi anlamaya ve algılamaya yönelik olmalarıdır. İnsanlar mitoslarla, tecrübe dünyasına egemen olmakla birlikte onun dışında olan kutsalları, tanrısal varlıkları, varlığı kabul edilen ruhları, hayal ve benzeri olağanüstü varlıkları, metafizik yapıdaki çeşitli üstün değer ve ilkeleri ilahi alem ya da alemleri algılamaya yönelik temayüllerini ifade ederler. Mesela Sümer mitoljisinde tanrılar panteonuna ilişkin tasavvurlar işlenmektedir. Tanrıların varoluşları, nasıl ve nerede yaşadıkları birbirleriyle ilişkileri, kainat ve insanlara yaklaşımları, savaş ve barış yaşantıları, aralarındaki güç

dengesinin teşekkülü teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır. İşte mitoslar tüm bu konularda halkların anlayışlarını yansıtan kaynaklar olarak görülmelidir.

İkinci özellik günümüzle daha içiçedir. Kişinin çevresini tanıması, maddi âlemi ve günlük yaşantıda cereyan eden olayları algılayıp bunların kökeninin neden ve nasıllığının bilinmesine yardımcı olmak, mitosların önemli bir özelliğidir. Mitler, metafizik ile maddi âlem arasında kurduğu bağ ile insanı sürekli kendine çekmektedir.

Üçüncü önemli özellik de aslında ikincinin bir devamı niteliğindedir. İnsanın beklentilerine istek ve arzularına cevap vermesi, bunların tatmin edici bir nitelikle insana hitabetmesidir. Bu yönüyle mitoslar; bir taraftan insanların güncel yaşantılarındaki davranış biçimlerini, geleneksel değerlerini, ritüellerini ve sosyal yapılarını haklı gerekçelere oturtma görevini üstlenirken, diğer taraftan kişinin ölümsüzlük, kötülüğün son bulması, mutlak huzur, barış ve refahın sağlaması gibi arzu ve isteklerinin ifade edilmesini sağlar.[5] Bu yönüyle mitoslar hayatımızın içindeki güçlü değerlerini korumaktadırlar.

Hayalden uzaklaşıp gerçeğe ve hakikate yaklaşan mit tanımları bu sebeple önemlidir. Bu tanımlar, pozitivist felsefenin baskıcı argümanlarından uzaklaşarak, kutsalı tarihsel bağlamlarıyla değerlendirmek ve hiçbir dönemde hayattan kopmamışlığı üzerinden bir tez geliştirmek gerektiğini söyler.

Bu çaba en az kutsal kadar kıymetlidir. Çünkü, Yunan mitolojisini kaynak göstererek birçok bilim adamı ve ilahiyatçının mitolojiyi 'din dışı' diyerek dışladığını küçümsediğini ve uydurma hikâyeler damgasını vurduğu 'akılcı' bir çağdayız. Bu tutum, modernizmin kör ettiği aydınlanmaya, pozitivist köhne kabullere prim vermekte ve hakikatin üzerini örtmektedir.

---

[5] Ali Rafet Özkan, *a.g.m.*, s. 14.

Eğer mitlere ve mitolojiye 'uydurma efsaneler' olarak bakılacaksa, hiçbirini dışarıda tutmaksızın bütün yaratılış mitleri birer uydurmadan ibarettir. Halbuki bu kabul bizi, dönemlerinde Kutsal olan öğretileri ve günümüzde Kutsal olmaya devam eden dinsel terminolojiyi yoksaymamız anlamına gelir ki bu hem çok tehlikeli hem de insanlığın teoloji adına bütün birikimlerini yoksaymak anlamına gelir ki bu hem çok tehlikeli hem de insanlığın teoloji adına bütün birikimlerini yoksaymakla eşdeğerdir. Böyle bir yoksaymanın akidevi boyutu bireyleri ilgilendirir, fakat öte yandan insanlığın tarihi bakımından vahim bir kültürel çökme gerçekleşir. Bu sebeple mitolojiye ve mitoslara nereden baktığımız oldukça önemlidir.

Eliade'ın mitlerle ilgili şu açıklaması oldukça önemlidir ve bizim çalışmamızın mihenk noktalarından birisidir.

> *'Kutsalın tezahür etmesinin biçim ve vasıtaları, bir milletten ötekine bir medeniyetten diğerine değişir. Fakat 'paradoksal, kavranılması güç olan' daima devam eder. Kutsal tezahür eder, sonuç olarak da sınırlanır. Ve böylece düşünce ya da davranışlarla nisbileşerek mutlaklığı sona erer. Bu hadise, dini tecrübenin özelliğini anlamak için son derece önemlidir. Zira şayet biz, 'kutsal'ın bütün tezahürlerinin, kaynağı insanda olan fıtri-ruhi ihtiyaçları karşılamaları itibariyle aynı değerde olduğunu, 'kutsal'ın en mütevazi tezahürü ile en ürpertici tezahürünün aynı temel yapıyı temsil ettiklerini ve 'kutsal'ın aynı diyalektiği ile izaha kavuştuklarını kabul edersek, o zaman, insanlığın dini yaşantısında esaslı bir inkıtanın bulunmadığını anlarız.*[6]

Eliade'ın bu tesbiti mit-kutsal ikilisinin konumunu belirlemesi açısından oldukça önemlidir.

---

[6] Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, çev. Sema Rifat, Simavi Yay., İstanbul, 1993, s. 156-157.

Mit ve mitoloji, hem geçmişte hem de günümüzde insanlığın büyük dinleri tarafından insanın düş gücünün bir ürünü olarak uydurma şeklinde yaftalanmış, yadırganmış ve kırmızı çizginin dışında tutulmuştur.

Bu kanaati besleyen zihniyetin dinin içine sonradan sokulmuş olduğu düşünüldüğünde; dinlerin, mit ve mitoloji için düşündüğü şeyin bizatihi kendi içinde bir paradoks oluşturduğu görülür.

Teoloji tıpkı modernizm gibi, mitolojiyi uydurma kategorisine sokarken bir yanı ile de kendi varlık alanları olan kutsal metinlerdeki mitolojik malzemeleri de yoksayma yanlışlığına düşmektedir. Bu yönü ile dinleri mitoloji ile barışık olması gerekmektedir. Hatta daha ileri giderek söylersek mitolojiler dinlerin inandırıcılığı için gereklidir. Bunun en güzel örneğini Asurbanipal kalıntılarında ortaya çıkan tufan tabletinde görmek mümkündür. Bu tabletten önce pozitivist ilmi çevreler tufan hadisesine mesafeli bakmakta ve Tevrat'ın onu ele alış şekline mesafeli yaklaşmakta idiler. Fakat Asurbanipal tufan tableti ilmi çevrelerin tümünü hayal kırıklığına uğratarak Tevrat'ın yanında onu onaylayan bir gerçekle meseleye nokta koymuştur.

Kısacası mitin kutsal ile sıkı bağını kuramayanlar, uzun süre arkeolojik kazıları beklemek zorunda kaldılar. Çünkü arkeoloji bu tezi en iyi ortaya koyan bir bilim olarak bugün dahi en pozitivist insanın bile sonuçlarını kabul etmek zorunda kalacağı veriler sunmaktadır. Bugün yapılan arkeolojik kazılar bize dinin dışladığı bu mitolojilerin kökenleri hakkında kutsal ile uyumlu bilgiler vermektedir.

Fuzuli Bayat, mitin dine felsefeden daha yakın olduğunu söyler. Çünkü felsefede rasyonel akıl dinde ise irrasyonel itikat vardır.[7]

Yeniden Eliade'ın tezlerine dönersek, mitlerin dini yönüne vurgu yaptığı pasaj oldukça anlamlıdır. Eliade mitle-

[7] Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.

rin özelliklerinden bahsederken, kutsal ve mit arasındaki ilişkiyi sağlam bir zemine oturtanın bizzat bu özellikler olduğunu vurgular:

> *'Mit, doğaüstü varlıkların eylemlerinin öyküsünü oluşturur. Bu öykü özellikle (çünkü gerçeklerle ilgilidir) ve kutsal (çünkü doğaüstü varlıklar tarafından yaratılmıştır) kabul edilir. Mit her zaman bir yaratılışla ilgilidir. Birşeyin yaşama nasıl geçtiğini ya da bir davranışın, bir kurumun, bir çalşma biçiminin nasıl yaratılmış olduğunu anlatır. İnsan, miti bilmekle nesnelerin kökenini de bilir, bu nedenle de nesnelere egemen olmayı ve onları istediği gibi yönlendirip kullanmayı başarabilir….mitleri yaşamak, gerçek anlamda dinsel bir yaşantıyı kapsar. Dinseldir, çünkü sıradan yaşamdan farklılık gösterir… Hergün yaşam kesintiye uğratılır, güzelleştirilmiş, parlak, doğaüstü varlıkların hazır bulunmasından derinlemesine etkilenmiş bir dünyaya dalınır… Kısacası, mitler dünyanın, insnaın ve yaşamın doğaüstü bir kökeni ve öyküsü bulunduğunu, bu öykünün de anlamlı değerli ve örnek gösterilecek nitelikte olduğunu ortaya koyar.'*[8]

Mitlerin varlığı, kötülükle yoğrulmuş bir dünyada insana arınmış anlamlı bir hayat sunması ile insana yakın durur. Hal böyle iken, 'uydurulmuş hikâye' etiketinin günümüzde dahi zihinlerde yer eden algısı, konu 'Kur'an Kıssaları'na geldiğinde de bocalamaktadır. Halbuki, inanan insan için Kur'an kıssaları hakikattir ve her türlü ek eklemeden beridir. O halde, Kur'an kıssalarında 'mit' lerin varlığını nasıl yorumlayacağız? Bu mit değildir dediğimizde neyi neyin dışına atıyor ya da neyin üzerine kapatıyoruz? Bu telaş ya da gayret, sakın kutsalı kutsal ile bilinçsizce kapatmak olmasın?

---

[8] Mircea Eliade, *a.g.e.,* s. 12.